

บทที่ ๘

บทสรุป

วัฒนธรรมทางการเมืองนั้น เป็นส่วนหนึ่งของระบบวัฒนธรรมทั้งหมด โดยมีความหมาย หมายถึงความเชื่อ ความรู้ และค่านิยมหรือความรู้สึกของคนที่เกี่ยวข้องกับการเมืองหรือใกล้ชิดกับการเมือง และการมีวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นแบบใดของบุคคลนั้น เป็นผลลัพธ์ของกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม ด้วยจากการมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น และจากประสบการณ์ความเคยชินในฐานะเป็นสมาชิกของสังคมนั้นๆ สิ่งที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางของกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมนั้น ได้แก่ สถาบันและสิ่งสำคัญต่างๆ ในสังคม อันได้แก่ ครอบครัว สถาบันการศึกษา กลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ สื่อสารมวลชน และโครงสร้างพื้นฐาน รวมทั้งประวัติศาสตร์ของสังคมนั้นๆ หรือกล่าวสรุปอย่างสั้นๆ อีกอย่างหนึ่งก็คือ การมีวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นแบบใดของบุคคลนั้น ขึ้นอยู่กับสถาบันและสิ่งสำคัญต่างๆ ในสังคม อันได้แก่ สิ่งต่างๆ ดังกล่าวมาแล้วนั้น ถ้ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นแบบนี้

วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการเมืองมาก กล่าวได้ว่า ระบบการเมืองการปกครองจะมีลักษณะเป็นเช่นไรและจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับว่า บุคคลในระบบการเมืองนั้นๆ จะมีวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นเช่นไร หรืออาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่า ระบบการเมืองแบบหนึ่งแบบใดจะมีความมั่นคงอยู่ได้ ย่อมขึ้นอยู่กับคนที่คนในสังคมนั้น มีวัฒนธรรมทางการเมืองที่สอดคล้องหรือส่งเสริมให้มีการปฏิบัติเป็นไปตามการปกครองแบบนั้น ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า การปกครองแบบประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้ ประการสำคัญ คนในสังคม ทั้งประชาชน และชนชั้นนำจะต้องมีวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งได้แก่ การมีทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ความสำนึกในหน้าที่การเมืองและความเชื่อมั่นในตัวเอง ความกระตือรือร้นสนใจเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและการปกครอง และทัศนคติทางการเมืองที่ไม่เป็นแบบเผด็จการ

นับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา ประเทศไทยเราได้พยายามนำเอาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยมาใช้ แต่นับเป็นเวลานานถึง ๔๕ ปีแล้ว ประเทศไทยก็ยังไม่ประสบความสำเร็จในการปกครองแบบนี้ โดยเหตุฉะนั้น ประชาธิปไตยจึงเป็นปัญหาสำคัญในการศึกษาการเมืองการปกครองของไทยมาก

โดยที่การปกครองแบบประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้นั้น ประการสำคัญ คนในสังคมนั้น จะต้องมีความรู้ทางการเมืองเป็นแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งได้แก่ ทัศนคติทางการเมือง ๔ แบบ ดังที่ได้เคยกล่าวมาแล้ว โดยเหตุฉะนั้น เพื่อให้เข้าใจถึงปัญหาในส่วนสำคัญ และทราบถึงอนาคตประชาธิปไตยของไทย การศึกษานี้จึงมุ่งศึกษาเพื่อค้นหาว่า นิสิตนักศึกษาไทย ซึ่งเป็นพวกที่มีความสำคัญต่อการเมืองการปกครอง ในฐานะที่เป็นผู้มีบทบาท และเป็นพลังที่สำคัญทางการเมือง รวมทั้งในฐานะที่ในอนาคตจะเป็นชนชั้นนำ และมีบทบาทสำคัญในการบริหารประเทศในระยะต่อไป ซึ่งจะมีอิทธิพลในการผลักดันลักษณะของระบบการเมืองการปกครองและหรืออีกนัยหนึ่ง จะมีอิทธิพลต่อการมีและคงอยู่ของประชาธิปไตยของไทยมากนั้น โดยส่วนรวม มีความรู้ทางการเมืองเป็นแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย ดังกล่าวหรือไม่อย่างไร รวมทั้งมุ่งศึกษาละเอียดว่า ปัจจัยตัวแปรเพศ ระดับการศึกษา และสาขาวิชา มีความสัมพันธ์อย่างไรกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยหรือทัศนคติทางการเมือง ๔ แบบ เช่นว่านั้นของนิสิตนักศึกษา กับทั้งมุ่งศึกษาเปรียบเทียบการศึกษานี้กับของอาจารย์ทันพันธุ์ นาคะตะ ซึ่งได้ทำการศึกษาในเรื่องเดียวกันนี้ไว้เมื่อ ๕ ปีที่แล้ว ว่าผลเป็นอย่างไร ทั้งนี้ก็เพื่อให้ได้ผลในการศึกษาละเอียดและชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ในการดำเนินการศึกษา การศึกษานี้ใช้วิธีการศึกษาแบบการศึกษาด้วยข้อมูลจริง หรือการวิจัยสนาม ก่อนการดำเนินการวิจัย เพื่อเป็นพื้นฐานแนวทางในการศึกษา การศึกษานี้ได้ศึกษาถึงทฤษฎีแนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองโดยทั่วไป และวัฒนธรรมทางการเมืองของไทย โดยค้นคว้าจากเอกสารตำรา ซึ่งผลการศึกษาในส่วนทฤษฎีแนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองโดยทั่วไปนั้น มีสาระสำคัญโดยสรุปดังที่ได้กล่าวมาแล้วเบื้องต้นนั้น ส่วนที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองของไทย จากการศึกษาได้พบว่า กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมของไทยโดยส่วนรวมนั้น มีอิทธิพลทำให้ประชาชนคนไทย มีวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นแบบที่ไม่เอื้ออำนวยต่อ

การปกครองแบบประชาธิปไตย วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยดังกล่าว ซึ่งทั้งน่าจะเชื่อว่าเป็นเช่นนั้นด้วย ได้แก่ ลักษณะอิสระนิยมหรือปัจเจกนิยม ซึ่งได้แก่ ความจงรักในอิสรภาพสุดโต่ง การจัดมั่นในตัวบุคคล เคารพยกย่องผู้มีอาวุโส นิยมในระบบเจ้าขุนมูลนาย และอำนาจนิยม

ในส่วนการวิจัยสนาม การวิจัยได้ผลสรุปเป็นลำดับได้ ดังนี้คือ

การวิจัยในส่วนที่เกี่ยวกับนิสิตนักศึกษาโดยส่วนรวม ได้พบว่า นิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่มีทัศนคติทางการเมือง เป็นแบบประชาธิปไตย มีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองและความเชื่อมั่นในตัวเอง มีความกระตือรือร้นสนใจเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและการปกครอง และมีทัศนคติทางการเมืองไม่เป็นแบบเผด็จการ ซึ่งกล่าวโดยสรุปก็คือ นิสิตนักศึกษาโดยทั่วไปส่วนใหญ่มีวัฒนธรรมทางการเมือง เป็นแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย

การที่นิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่ มีวัฒนธรรมทางการเมือง เป็นแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย ตามผลวิจัยที่ได้ดังกล่าว ก็อาจจะเป็นเพราะเหตุว่า นิสิตนักศึกษาเป็นพวกที่มีการศึกษาดี แตกต่างจากมวลชนซึ่งมีความต่ำต้อยในการศึกษา หลักสูตรในมหาวิทยาลัย เป็นแบบเดียวกับของประเทศในสังคมตะวันตก ทั้งในมหาวิทยาลัยมีชุมนุมและองค์การต่างๆ ที่มีกระบวนการเป็นแบบเดียวกับกระบวนการเมืองแบบประชาธิปไตย จำนวนมาก และทั้งมีความเกี่ยวข้องกับการเมืองอยู่มาก นอกจากนี้ นิสิตนักศึกษาเป็นพวกที่นับว่ามีบทบาททางการเมืองอยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้เป็นพลังที่สำคัญในการล้มล้างอำนาจเผด็จการทหารในเหตุการณ์วันมหาวิปโยค ๑๖ ตุลาคม ๒๕๑๖ และนำประเทศไทยให้มีการปกครองแบบประชาธิปไตยดังที่ผ่านมา และทั้งในช่วงระยะเวลานับตั้งแต่หลังวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๑๖ ดังกล่าวจนถึงวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๑๙ นิสิตนักศึกษาได้เป็นผู้นำเรียกร้องต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมในปัญหาต่างๆ ของสังคมและการเมืองมาก สิ่งเหล่านี้อาจมีอิทธิพลกล่อมเกลาจิตใจนิสิตนักศึกษาให้เป็นประชาธิปไตยหรืออีกนัยหนึ่ง อาจทำให้นิสิตนักศึกษาได้เรียนรู้วัฒนธรรมทางการเมืองแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยมาก และนอกเหนือจากที่กล่าวมานี้แล้ว อาจเป็นเพราะ นับเป็นเวลานานถึง ๑๐ กว่าปี ที่นิสิตนักศึกษาถูกควบคุมไม่ให้มีบทบาทยุ่งเกี่ยวกับการเมือง ดังนั้น เมื่อประเทศเปลี่ยนมาปกครองแบบประชาธิปไตย ความกดดันที่มีสะสมไว้เป็นเวลานานดังกล่าวจึงระเบิดออกมา ซึ่งหมายความว่า นิสิตนักศึกษาจะมีความกระตือรือร้นสนใจเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมืองในการปกครองอย่างมาก และทั้งอาจเป็นเพราะนิสิตนักศึกษาเป็นคนหนุ่มคนสาว ซึ่งมีอุดมการณ์ที่เต็มไปด้วยความคิดเสียสละและสร้างสรรค์ รวมทั้งอาจเห็นว่า ตนเป็นพวกที่จะอยู่ใน

สถานะเป็นชนชั้นนำในอนาคตอันใกล้ จึงควรที่จะสนใจมีบทบาทเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมือง การปกครอง

จากผลการวิจัยที่ได้ตั้งกล่าวนี้ อาจกล่าวสรุปเป็นข้อสังเกตได้ ๒ ประการ คือ ประการที่หนึ่ง นิสิตนักศึกษาอาจได้รับการเรียนวัฒนธรรมทางการเมืองที่แตกต่างไปจากมวลชน ซึ่งอาจทำให้นิสิตนักศึกษามีวัฒนธรรมทางการเมืองแตกต่างไปจากมวลชน หรืออีกนัยหนึ่ง วัฒนธรรมทางการเมืองของนิสิตนักศึกษาอาจเป็นวัฒนธรรมย่อย (Sub Culture) ของระบบการเมือง และประการที่สอง ระบบการปกครองอาจเป็นปัจจัยตัวแปรที่มีอิทธิพลสำคัญต่อการมีวัฒนธรรมทางการเมืองของคนในระบบการเมืองมาก การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างการวิจัยนี้ ซึ่งทำการวิจัยในสมัยที่ประเทศมีการปกครองแบบประชาธิปไตย กับของอาจารย์ทินพันธุ์ ซึ่งทำการวิจัยในสมัยที่ประเทศมีการปกครองแบบเผด็จการ ที่ได้ผลว่า โดยส่วนรวม นิสิตนักศึกษาลสมัยนี้ ส่วนใหญ่มีวัฒนธรรมทางการเมือง เป็นแบบเชื้ออำนาจต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย มากกว่านิสิตนักศึกษาสมัยที่อาจารย์ทินพันธุ์ ทำการวิจัยมาก เป็นข้อมูลสนับสนุนข้อสังเกตในประการนี้ได้เป็นอย่างดี

เพราะนิสิตนักศึกษา เป็นพวกที่มีบทบาท และเป็นพลังที่สำคัญทางการเมือง * การมีวัฒนธรรมทางการเมือง เป็นแบบใดของนิสิตนักศึกษา จึงมีส่วนผลักดันให้ระบบการเมืองการ

* เกี่ยวกับบทบาทและพลังของนิสิตนักศึกษานั้น มีสิ่งที่ เป็นปัญหาสำคัญน่าสนใจประการหนึ่งคือ ในสมัยก่อนหน้านี้ คือ สมัยรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้มีการชุมนุมครั้งใหญ่ต่อต้านการกลับเข้าประเทศของจอมพลถนอม กิตติขจร โดยการนำของนิสิตนักศึกษา จนเกิดเหตุการณ์นองเลือด มีการสูญเสียชีวิตของนิสิตนักศึกษาและประชาชนฝ่ายต่อต้านนับจำนวนร่วมร้อย และถูกจับกุมคุมขังอีกจำนวนร่วม ๓,๐๐๐ คน ในวันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ และเวลาเย็นของวันเดียวกันนั้น ได้มีกลุ่มทหารอ้างเหตุการณ์จลาจลกันนี้เข้าทำการยึดอำนาจการปกครองจากรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ประเทศได้ตกอยู่ใต้กฎอัยการศึก นั้น ดูผิวเผินจะเป็นสิ่งหยุดยั้งบทบาทและพลังทางการเมืองของนิสิตนักศึกษา ซึ่งมีอยู่อย่างมากในระยะก่อนหน้านี้ ให้หมดสิ้นไป แต่ถ้าจะพิจารณาถึงลงไปแล้ว เหตุการณ์นองเลือดครั้งนี้ คงไม่สามารถหยุดยั้งบทบาทและพลังทางการเมืองของนิสิตนักศึกษาให้สูญสิ้นไปได้ ทั้งนี้ก็เพราะว่า นิสิตนักศึกษามีคุณสมบัติหลายประการที่เป็นพื้นฐานและผลักดันให้มีบทบาทและพลังอยู่ กล่าวคือ นิสิตนักศึกษามีการศึกษาดี และเป็นคนหนุ่มคนสาวที่มีอุดมการณ์สูง ซึ่งจะทำให้นิสิตนักศึกษามีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตน มีความเชื่อมั่นในตัวเอง และมีความกระตือรือร้นสนใจเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมือง-

ปกครองเป็นหรือเปลี่ยนแปลงไปเป็นเช่นนั้นตามได้มาก ฉะนั้น การที่นิสิตนักศึกษา มีวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นแบบ เชื้ออำนาจต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย ดังผลการวิจัยที่ได้ ย่อมมีส่วนสำคัญ ที่จะช่วยส่งเสริมทำให้การปกครองประเทศ เป็นประชาธิปไตยได้มาก และเพราะนิสิตนักศึกษาเป็นพวกที่มีความสำคัญต่อการเมืองการปกครองของประเทศในภายภาคหน้ามาก ในฐานะที่พวกเขาต่อไปในอนาคตจะเป็นชนชั้นนำ และเป็นผู้มีบทบาทในการบริหารประเทศในระยะต่อไป ดังที่ได้เคยกล่าวมาแล้ว การมีวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นแบบ เชื้ออำนาจต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยของนิสิตนักศึกษาดังกล่าวนี้นี้ จึงย่อมมีความสำคัญมีความหมายต่อความสำเร็จในการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทยมาก กล่าวคือ ในฐานะเป็นชนชั้นนำ และเป็นผู้มีบทบาทในการบริหารประเทศ พวกเขาจะมีอิทธิพลชักนำให้มวลชนมีทัศนคติ ความเชื่อคล้อยตาม และจะมีส่วนสำคัญในการผลักดันนโยบายสาธารณะมาก การยอมรับและสนับสนุนการปกครองแบบประชาธิปไตย รวมทั้งการผลักดันที่จะให้มีการปกครองแบบนี้ของไทยจึงมีมาก

สำหรับการวิจัยหาความสัมพันธ์ระหว่างเพศ ระดับการศึกษา และสาขาวิชา กับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบ เชื้ออำนาจต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยของนิสิตนักศึกษา ได้พบว่านิสิตนักศึกษาชายส่วนใหญ่ มีความกระตือรือร้นสนใจเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและการปกครอง มากกว่านิสิตนักศึกษาหญิง และมีทัศนคติทางการเมือง เป็นแบบเผด็จการ น้อยกว่านิสิตนักศึกษาหญิงมาก กับมีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบประชาธิปไตย รวมทั้งมีความสำนึกใน

มาก รวมทั้งมีเวลาว่างมากพอ ทั้งส่วนใหญ่ยังไม่ต้องรับผิดชอบในเรื่องการครองชีพ และมีการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อนที่ค่อนข้างถาวร นิสิตนักศึกษาจึงย่อมเป็นพวกที่มีศักยภาพ (potential) อยู่มาก และคอยแปรเปลี่ยนไปเป็นพลังจลหรือพลวัต (Dynamic) ที่ผลักดันการเมือง เหมือนพลังน้ำที่มีเขื่อนกั้นอยู่ ซึ่งหมายความว่า นิสิตนักศึกษาคงมีบทบาทและพลังทางการเมืองอยู่ต่อไป ส่วนเหตุการณ์ต่อไปจะเป็นไปในทางรุนแรงอย่างไรหรือไม่ และลักษณะการพยายามเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิตนักศึกษา จะมีความโน้มเอียงไปในทางนอกระบบอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับลักษณะการยึดหยุ่นผ่อนปรน การรู้จักผลานประโยชน์ของฝ่ายผู้ได้รับผลประโยชน์จากสังคม และการยึดหยุ่นผ่อนปรนทางการเมือง ซึ่งมีปัญหาความตึงเครียดอยู่มากในขณะนี้ หากไม่มีการผลานประโยชน์ และโดยเฉพาะไม่มีการผ่อนปรนทางการเมืองแล้ว ปัญหาความรุนแรง และการเข้ามีส่วนร่วมหรือต่อสู้ในทางการเมืองแบบนอกระบบของนิสิตนักศึกษา ย่อมจะมีทางเกิดขึ้นได้มาก

หน้าที่พลเมืองและความเชื่อมั่นในตัวเอง มากกว่านิสิตนักศึกษาหญิงเล็กน้อย เกี่ยวกับระดับการศึกษา การวิจัยได้พบว่า นิสิตนักศึกษายังมีระดับการศึกษาสูงขึ้น ส่วนใหญ่จะยังมีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองและความเชื่อมั่นในตัวเอง กับมีความกระตือรือร้นสนใจเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและการปกครอง เพิ่มมากขึ้นเล็กน้อย แต่จะมีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบประชาธิปไตย และทัศนคติทางการเมืองแบบเผด็จการ ลดลงเล็กน้อย

เมื่อจำแนกเพศ หรือเมื่อนำปัจจัยตัวแปรเพศ เข้ามาพิจารณาความสัมพันธ์ร่วมด้วยกับระดับการศึกษา จากการวิจัยได้พบว่า นิสิตนักศึกษาเพศเดียวกัน พวกที่ยังมีระดับการศึกษาสูงขึ้น ส่วนใหญ่จะยังมีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบประชาธิปไตย ลดลงเล็กน้อย และมีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองและความเชื่อมั่นในตัวเอง เพิ่มมากขึ้นเล็กน้อย และโดยเฉลี่ยแล้ว เฉพาะในหมู่นิสิตนักศึกษาชายเท่านั้น ที่ยังมีระดับการศึกษาสูงขึ้น ส่วนใหญ่จะยังมีความกระตือรือร้นสนใจเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและการปกครอง เพิ่มมากขึ้นเล็กน้อย และจะยังมีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบเผด็จการ ลดลงเล็กน้อย ส่วนในหมู่นิสิตนักศึกษาหญิง โดยเฉลี่ยแล้ว พวกที่ยังมีระดับการศึกษาสูงขึ้น ส่วนใหญ่จะกลับยังมีความกระตือรือร้นสนใจเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและการปกครอง ลดลงเล็กน้อย และจะยังมีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบเผด็จการ เพิ่มมากขึ้นเล็กน้อย,

นอกจากนั้น จากการวิจัยดังกล่าวยังได้พบว่า ในหมู่นิสิตนักศึกษาที่เรียนในระดับชั้นเดียวกันด้วยกันเอง ในทุกระดับชั้น นิสิตนักศึกษาชายส่วนใหญ่มีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองและความเชื่อมั่นในตัวเอง มากกว่านิสิตนักศึกษาหญิงเล็กน้อย และมีความกระตือรือร้นสนใจเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและการปกครอง มากกว่านิสิตนักศึกษาหญิงมาก รวมทั้งเกือบทุกระดับชั้น นิสิตนักศึกษาชายส่วนใหญ่ มีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบเผด็จการ น้อยกว่านิสิตนักศึกษาหญิงมาก และโดยเฉลี่ยแล้ว ในระดับการศึกษาระดับสูง นิสิตนักศึกษาชายส่วนใหญ่มีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบประชาธิปไตย มากกว่านิสิตนักศึกษาหญิงเล็กน้อย ส่วนในระดับการศึกษาระดับต่ำโดยเฉลี่ย นิสิตนักศึกษาชายส่วนใหญ่มีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบประชาธิปไตย น้อยกว่านิสิตนักศึกษาหญิงเล็กน้อย

ส่วนสำหรับที่เกี่ยวกับปัจจัยตัวแปรสาขาวิชา จากการวิจัยได้พบว่า ในสาขาวิชาสังคมศาสตร์ นิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่ มีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองและความเชื่อมั่นในตัวเอง กับ

มีความกระตือรือร้นสนใจเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและการปกครอง มากกว่านิสิต
 นักศึกษาในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์มาก และมีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบประชาธิปไตย มาก
 กว่านิสิตนักศึกษาในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์เล็กน้อย กับมีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบเผด็จการ
 น้อยกว่านิสิตนักศึกษาในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์มาก และเมื่อนำปัจจัยตัวแปรเพศเข้ามาพิจารณาหา
 ความสัมพันธ์ร่วมด้วย ผลการวิจัยยังคงแสดงยืนยัน ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างสาขาวิชา กับ
 ทัศนคติทางการเมืองทั้ง ๔ แบบ เช่นว่านั้นเหมือนเดิม หรืออีกนัยหนึ่ง ผลการวิจัยเกี่ยวกับลักษณะ
 ความสัมพันธ์ระหว่างสาขาวิชา กับทัศนคติทางการเมือง ๔ แบบดังกล่าว ที่ได้ในส่วนนี้ มีความ
 สอดคล้องกับผลการวิจัยส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสาขาวิชา กับทัศนคติทางการเมือง
 ๔ แบบ เช่นว่า อันเดิม กล่าวคือ ในหมู่นิสิตนักศึกษาเพศเดียวกัน พวกที่เรียนในสาขาวิชาทาง
 สังคมศาสตร์ส่วนใหญ่ มีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองและความเชื่อมั่นในตัวเอง ก็มีความกระตือ
 รือร้นสนใจเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและการปกครอง มากกว่านิสิตนักศึกษาที่เรียนใน
 สาขาวิชาทางวิทยาศาสตร์มาก และมีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบประชาธิปไตย มากกว่านิสิต
 นักศึกษาในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์เล็กน้อย กับมีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบเผด็จการ น้อยกว่า
 นิสิตนักศึกษาที่เรียนในสาขาวิชาทางวิทยาศาสตร์มาก

นอกจากนี้ การวิจัยยังได้พบว่า ในสาขาวิชาสังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ นิสิต
 นักศึกษาชายส่วนใหญ่ มีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบเผด็จการ น้อยกว่านิสิตนักศึกษาหญิงที่เรียน
 ในสาขาวิชาเดียวกันเล็กน้อย และในสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์ นิสิตนักศึกษาชายส่วนใหญ่ มี
 ทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบประชาธิปไตย มีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองและความเชื่อมั่นในตัว
 เอง และมีความกระตือรือร้นสนใจเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและการปกครอง น้อย
 กว่านิสิตนักศึกษาหญิงเล็กน้อย ส่วนในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ นิสิตนักศึกษาชายส่วนใหญ่ มีทัศนคติ
 ทางการเมืองเป็นแบบประชาธิปไตย และมีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองและความเชื่อมั่นในตัวเอง
 มากกว่านิสิตนักศึกษาหญิงเล็กน้อย กับมีความกระตือรือร้นสนใจเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง
 และการปกครอง มากกว่านิสิตนักศึกษาหญิงค่อนข้างมาก

นอกเหนือจากนั้นแล้ว เมื่อนำปัจจัยตัวแปรระดับการศึกษา เข้ามาพิจารณาหาความ
 สัมพันธ์ร่วมด้วยกับสาขาวิชา ปรากฏว่า ผลการวิจัยยังคงแสดงยืนยันลักษณะความสัมพันธ์ระหว่าง
 สาขาวิชา กับทัศนคติทางการเมืองทั้ง ๔ แบบ ดังที่เคยกล่าวมาแล้ว อยู่เหมือนเดิม กล่าวคือ

โดยเฉลี่ยแล้ว ในระดับการศึกษาระดับเดียวกัน นิสิตนักศึกษาที่เรียนในสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์ส่วนใหญ่ มีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองและความเชื่อมั่นในตัวเอง และมีความกระตือรือร้นสนใจเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและการปกครอง มากกว่านิสิตนักศึกษาที่เรียนในสาขาวิชาทางวิทยาศาสตร์มาก และมีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบประชาธิปไตย มากกว่านิสิตนักศึกษาที่เรียนในสาขาวิชาทางวิทยาศาสตร์เล็กน้อย กับมีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบเผด็จการ น้อยกว่านิสิตนักศึกษาที่เรียนในสาขาวิชาทางวิทยาศาสตร์มาก และนอกจากนี้ การวิจัยยังได้พบว่า ในสาขาวิชาเดียวกันในทั้ง ๒ สาขา ดังกล่าว โดยเฉลี่ยแล้ว นิสิตนักศึกษาที่ยังมีระดับการศึกษาสูงขึ้น ส่วนใหญ่จะยังมีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองและความเชื่อมั่นในตัวเองมากขึ้น โดยในสาขาวิชาสังคมศาสตร์ เพิ่มมากขึ้นเล็กน้อย ส่วนในสาขาวิทยาศาสตร์ เพิ่มขึ้นมาก และจะยังมีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบเผด็จการ ลดน้อยลงเล็กน้อย และในสาขาวิชาสังคมศาสตร์ โดยเฉลี่ยแล้ว นิสิตนักศึกษาที่ยังมีระดับการศึกษาสูงขึ้น ส่วนใหญ่จะยังมีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบประชาธิปไตย และมีความกระตือรือร้นสนใจเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและการปกครอง เพิ่มขึ้นเล็กน้อย สำหรับสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ โดยเฉลี่ยแล้ว นิสิตนักศึกษาที่ยังมีระดับการศึกษาสูงขึ้น จะยังมีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบประชาธิปไตย และมีความกระตือรือร้นสนใจเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและการปกครอง ลดน้อยลงเล็กน้อย

จากผลการวิจัยที่ได้ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า เมื่อพิจารณาหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยตัวแปรอิสระ ๓ ตัว คือ เพศ ระดับการศึกษา และสาขาวิชา หรืออีกนัยหนึ่ง เมื่อนำปัจจัยตัวแปรอิสระตัวอื่นเข้ามาพิจารณาหาความสัมพันธ์ร่วมด้วย สาขาวิชายังคงมีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองแบบต่างๆ ทั้ง ๔ แบบ คือ ทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ความสำนึกในหน้าที่พลเมืองและความเชื่อมั่นในตัวเอง ความกระตือรือร้นสนใจเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและการปกครอง และทัศนคติทางการเมืองแบบเผด็จการ ของนิสิตนักศึกษา ในลักษณะเดิม กล่าวคือ นิสิตนักศึกษาพวกที่เรียนในสาขาวิชาสังคมศาสตร์ ทั้งเพศชายและหญิง และทั้งพวกที่มีระดับการศึกษาสูงและต่ำ ส่วนใหญ่มีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบประชาธิปไตย มีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองและความเชื่อมั่นในตัวเอง และมีความกระตือรือร้นสนใจเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและการปกครอง มากกว่านิสิตนักศึกษา

ในกลุ่มพวกเดียวกันที่เรียนในสาขาวิชาทางวิทยาศาสตร์ และมีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบเผด็จการ น้อยกว่านิสิตนักศึกษาในกลุ่มพวกเดียวกันที่เรียนในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยตัวแปรอิสระตัวอื่น คือ เพศ และระดับการศึกษา เฉพาะกับทัศนคติทางการเมืองบางแบบเท่านั้น ที่ปัจจัยตัวแปรดังกล่าวแต่ละตัว ยังมีความสัมพันธ์อยู่ในลักษณะเดิม กล่าวคือ เฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างเพศกับทัศนคติทางการเมืองแบบเผด็จการ และความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษา กับลักษณะความสำนึกในหน้าที่พลเมืองและความเชื่อมั่นในตัวเองเท่านั้น ที่ยังคงยืนยันลักษณะเดิม กล่าวคือในพวกนิสิตนักศึกษาที่เป็นเพศชาย ในทั้งสาขาวิชาสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ และทั้งพวกที่มีระดับการศึกษาสูงและต่ำ ส่วนใหญ่จะมีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบเผด็จการ น้อยกว่านิสิตนักศึกษาหญิงในกลุ่มพวกเดียวกัน และนิสิตนักศึกษาพวกที่มีระดับการศึกษาสูง ในทั้งสาขาวิชาสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ และทั้งที่เป็นเพศชายและหญิง ส่วนใหญ่จะมีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองและความเชื่อมั่นในตัวเอง มากกว่านิสิตนักศึกษาในกลุ่มพวกเดียวกันที่มีระดับการศึกษาต่ำ

ผลการวิจัยดังกล่าวนี้ กล่าวสรุปอีกนัยหนึ่งก็คือ สาขาวิชาที่มีความสัมพันธ์อย่างเป็นเอกภาพกับทัศนคติทางการเมืองทุกแบบ เพศมีความสัมพันธ์อย่างเป็นเอกภาพเฉพาะกับทัศนคติทางการเมืองแบบเผด็จการ และระดับการศึกษามีความสัมพันธ์อย่างเป็นเอกภาพเฉพาะกับลักษณะความสำนึกในหน้าที่พลเมืองและความเชื่อมั่นในตัวเอง ของนิสิตนักศึกษา

เมื่อเปรียบเทียบการวิจัยนี้ กับของอาจารย์ทินพันธุ์ พบว่า นิสิตนักศึกษาสมัยนี้ส่วนใหญ่มีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบประชาธิปไตย มีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองและความเชื่อมั่นในตัวเอง และมีความกระตือรือร้นสนใจเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและการปกครอง มากกว่านิสิตนักศึกษาสมัยที่อาจารย์ทินพันธุ์ ทำการวิจัย ค่อนข้างมาก และมีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบเผด็จการ น้อยกว่านิสิตนักศึกษาสมัยที่อาจารย์ทินพันธุ์ ทำการวิจัย มาก

การวิจัยนี้ ได้ผลขัดกับของอาจารย์ทินพันธุ์ ๔ ส่วน ดังนี้คือ การวิจัยนี้ได้ผลว่า นิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่ มีทัศนคติทางการเมืองไม่เป็นแบบเผด็จการ นิสิตนักศึกษาที่ยังมีระดับการศึกษาสูงขึ้น ส่วนใหญ่จะยังมีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองและความเชื่อมั่นในตัวเอง เพิ่มมากขึ้นเล็กน้อย และจะยังมีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบเผด็จการ ลดลงเล็กน้อย และนิสิตนักศึกษาที่เรียนในสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์ส่วนใหญ่ มีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบประชาธิปไตย มาก

กว่านิสิตนักศึกษาที่เรียนในสาขาวิชาทางวิทยาศาสตร์เล็กน้อย ส่วนการวิจัยของอาจารย์ทินพันธุ์ กลับได้ผลว่า นิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่ มีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบเผด็จการ นิสิตนักศึกษาที่ยังมีระดับการศึกษาสูงขึ้น ส่วนใหญ่จะยังมีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองและความเชื่อมั่นในตัวเอง ลดลงเล็กน้อย และจะยังมีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบเผด็จการ เพิ่มมากขึ้นเล็กน้อย และนิสิตนักศึกษาที่เรียนในสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์ส่วนใหญ่ มีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบประชาธิปไตย น้อยกว่านิสิตนักศึกษาที่เรียนในสาขาวิชาทางวิทยาศาสตร์เล็กน้อย

โดยที่การวิจัยนี้ กับของอาจารย์ทินพันธุ์ ได้ทำในสมัยที่สภาพของสังคมแตกต่างกัน คือการวิจัยนี้ ทำการวิจัยในสมัยที่ประเทศมีการปกครองแบบประชาธิปไตย ส่วนของอาจารย์ทินพันธุ์ ทำการวิจัยในสมัยที่ประเทศมีการปกครองแบบเผด็จการ ฉะนั้น เมื่อผลทางการวิจัยทั้ง ๒ นี้ แสดงว่า นิสิตนักศึกษามัยนี้ ส่วนใหญ่มีทัศนคติทางการเมืองแต่ละแบบที่เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย มากกว่านิสิตนักศึกษามัยที่อาจารย์ทินพันธุ์ ทำการวิจัยค่อนข้างมาก และนิสิตนักศึกษามัยนี้ มีทัศนคติทางการเมืองไม่เป็นแบบเผด็จการ ส่วนนิสิตนักศึกษามัยที่อาจารย์ทินพันธุ์ ทำการวิจัย มีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบเผด็จการ ดังที่ได้อธิบายมาแล้ว เป็นการแสดงว่า ระบบการปกครอง เป็นปัจจัยตัวแปรที่อาจมีอิทธิพลต่อการมีทัศนคติหรือวัฒนธรรมทางการเมืองของนิสิตนักศึกษา คือ ยิ่งการปกครองเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น นิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่จะยังมีวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองประชาธิปไตย เพิ่มมากขึ้นตาม

จากผลการวิจัยที่ได้ทั้งหมดนี้ สามารถกล่าวสรุปได้ว่า ระบบการปกครองเป็นปัจจัยตัวแปรที่อาจมีอิทธิพลต่อทัศนคติทางการเมืองทุกแบบที่เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย เพศเป็นปัจจัยตัวแปรที่อาจมีอิทธิพลเฉพาะต่อทัศนคติทางการเมืองแบบเผด็จการ และสาขาวิชา เป็นปัจจัยตัวแปรที่อาจมีอิทธิพลต่อลักษณะความสำนึกในหน้าที่พลเมืองและความเชื่อมั่นในตัวเอง ความกระตือรือร้นสนใจเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและการปกครอง และทัศนคติทางการเมืองแบบเผด็จการ ส่วนระดับการศึกษานั้น อาจเป็นปัจจัยตัวแปรที่ไม่มีอิทธิพลต่อทัศนคติทางการเมืองแบบใดที่เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยดังกล่าว ของนิสิตนักศึกษา และหากจะกล่าวโดยส่วนรวมทั่วไปแล้ว ก็อาจจะกล่าวได้ว่า ระบบการปกครองประเทศ อาจเป็นปัจจัยตัวแปรที่

มีอิทธิพลต่อการมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยของนิสิตนักศึกษามากกว่าเพื่อน รองลงมาได้แก่ สาขาวิชา และเพศ ตามลำดับ ส่วนระดับการศึกษา นั้น อาจเป็นปัจจัยตัวแปรที่ไม่มีอิทธิพลต่อการมีวัฒนธรรมทางการเมืองดังกล่าวของนิสิตนักศึกษา หรืออาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่า ระบบการปกครอง และสาขาวิชา อาจเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยของนิสิตนักศึกษา มาก ส่วนเพศนั้น อาจเป็นปัจจัยตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการมีวัฒนธรรมทางการเมืองดังกล่าวของนิสิตศึกษาน้อยมาก

เพราะนิสิตนักศึกษาที่เรียนในสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์ในที่นี่ ได้แก่ นิสิตนักศึกษาที่เรียนในแผนกและสาขาวิชาการศึกษา การปกครอง ฉะนั้น การวิจัยที่ได้ผลว่า โดยส่วนรวม นิสิตนักศึกษาที่เรียนในสาขาวิชาสังคมศาสตร์ส่วนใหญ่ มีทัศนคติทางการเมืองแบบต่างๆ ที่เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย หรืออีกนัยหนึ่งมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย มากกว่านิสิตนักศึกษาที่เรียนในสาขาวิชาทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งในที่นี่ ได้แก่ นิสิตนักศึกษาที่เรียนในแผนกและภาควิชาเคมี และฟิสิกส์ ค่อนข้างมาก ย่อมเป็นการแสดงยืนยันว่า การได้เรียนวิชาเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง อาจเป็นปัจจัยสำคัญที่มีส่วนทำให้นิสิตนักศึกษา มีวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยนี้มาก ด้วยเหตุฉะนี้ การที่มหาวิทยาลัยในประเทศไทย โดยทั่วไปยังไม่ได้มีการจัดหลักสูตรการศึกษาทั่วไป ให้นิสิตนักศึกษาทุกคนได้เรียนวิชาเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง จึงนับเป็นอุปสรรคสำคัญอย่างหนึ่ง ในการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยของนิสิตนักศึกษาไทย ซึ่งย่อมหมายถึงว่า จะเป็นอุปสรรคต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทยมาก ดังนั้น การจะทำให้ประเทศไทย ประสบความสำเร็จในการปกครองแบบนี้ได้ด้วยดี จึงควรจัดหลักสูตรการศึกษาทั่วไป ให้นิสิตนักศึกษาทุกคน ได้เรียนวิชาเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระดับขั้นพื้นฐานทั่วไป

เช่นเดียวกัน เพราะระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย เป็นปัจจัยตัวแปรสำคัญที่อาจมีอิทธิพลทำให้นิสิตนักศึกษา มีวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบนี้และในขณะเดียวกัน ประชาธิปไตย จะประสบความสำเร็จได้ ก็ต้องอาศัยปัจจัยสำคัญ คือ การมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยนี้ ของคน

ในระบบการเมืองนั้นๆ โดยเฉพาะที่เป็นชนชั้นนำ รวมทั้งนิสิตนักศึกษา ด้วยเหตุฉะนั้น การจะทำให้ประเทศไทย ประสบความสำเร็จในการปกครองแบบประชาธิปไตยได้นั้น สิ่งสำคัญก็คือ การจัดให้ประเทศ มีการปกครองแบบนี้ขึ้นนั่นเอง

แต่อย่างไรก็ดี กล่าวได้ว่า ประชาธิปไตยนั้น เป็นระบบการปกครองที่จะปฏิบัติให้สำเร็จได้ยากลำบากมาก นอกจากปัจจัยวัฒนธรรมทางการเมืองแล้ว ยังต้องอาศัยปัจจัยอื่นอันหลายประการ และวิธีการของประชาธิปไตยนั้น มีความซับซ้อนมีขั้นตอนมาก การตัดสินใจปัญหาต่างๆ นั้นใช้เสียงข้างมาก การอภิปรายถกเถียงเป็นพื้นฐานของวิธีการประชาธิปไตย ด้วยเหตุนี้ ประชาธิปไตยจะมีเสถียรภาพมั่นคงอยู่ได้ จะต้องอาศัยความอดทน โดยเฉพาะทุกฝ่ายต้องไม่มองว่า ความขัดแย้ง การอภิปรายถกเถียงกัน เป็นเรื่องความวุ่นวาย หากความสงบสุขไม่ได้ จะต้องอาศัยเวลา และเปิดโอกาสให้ประชาธิปไตยได้พิสูจน์ตัวเองและแก้ปัญหา และทั้งนี้ทั้งนั้น สิ่งที่สำคัญและจำเป็นยิ่งสำหรับประเทศไทยเราก็คือ ผู้มีอำนาจจะต้องยอมปล่อยให้มีการปกครองแบบประชาธิปไตย มีความจริงใจ และสนับสนุนการพัฒนาการปกครองแบบนี้

อนุสนธิจากการวิจัยที่ได้ผลว่า นิสิตนักศึกษาที่ยังมีระดับการศึกษาสูงนั้น ส่วนใหญ่จะยังมีทัศนคติทางการเมืองเป็นแบบประชาธิปไตย ลดลง ผลจากอนุสนธิดังกล่าวนี้นั้น ในส่วนหนึ่งนั้น อาจมองได้ว่า น่าจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเรื่องอายุ และระยะเวลาการได้รับอิทธิพล การถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองจากอาจารย์ รวมทั้งผู้บริหารมหาวิทยาลัย ของนิสิตนักศึกษา อยู่มาก กล่าวคือ โดยทั่วไป นิสิตนักศึกษาที่เรียนในระดับชั้นที่สูงหรือรุ่นพี่ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้มีอายุมากกว่า และเรียนอยู่ในมหาวิทยาลัยมานานมากกว่านิสิตนักศึกษาที่เรียนในระดับชั้นที่ต่ำกว่า หรือรุ่นน้อง ซึ่งในกรณีหลังนี้ ย่อมหมายถึงว่า นิสิตนักศึกษารุ่นพี่ จะได้รับอิทธิพลการถ่ายทอด วัฒนธรรมทางการเมืองจากอาจารย์ และผู้บริหารมหาวิทยาลัย มากกว่านิสิตนักศึกษารุ่นน้อง

เกี่ยวกับกรณีแรก เรามีทฤษฎีและผลการศึกษานี้จำนวนไม่น้อย ที่แสดงยืนยันว่า อายุนั้น เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติของคนมาก กล่าวคือยิ่งมีวัยสูงขึ้น จะยิ่งเป็นคนหัวเก่า หรือมีทัศนคติเป็นแบบอนุรักษนิยมมากขึ้น แต่กรณีเกี่ยวกับนิสิตนักศึกษามีข้อน่าสังเกตว่า นิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่แล้วนั้น จะมีอายุไล่เลี่ยแตกต่างกันน้อยมาก และนับว่ายังอยู่ในวัยรุ่นเดียวกัน ฉะนั้น จึงเป็นที่น่าสงสัยอยู่ว่า อายุของนิสิตนักศึกษาจะเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลทำให้นิสิตนักศึกษาที่มีอายุต่างกัน จะมีทัศนคติเป็นแบบอนุรักษนิยม หรือกล่าวในทางกลับกันก็คือ จะมีทัศนคติทางการเมือง

เมืองเป็นแบบประชาธิปไตยแตกต่างกัน หรือไม่อย่างไร

ในกรณีที่สอง โดยหลักการแล้ว การที่มหาวิทยาลัย เป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการ นั้น อาจารย์และผู้บริหารมหาวิทยาลัย จะอยู่ในฐานะเป็นข้าราชการคนหนึ่ง ซึ่งจะต้องอยู่ในระเบียบของข้าราชการ ไปได้อำนาจการบังคับบัญชา คอยรับฟังคำสั่งจากระดับเหนือและปฏิบัติตามอยู่เกือบตลอดเวลา ซึ่งการอยู่ใต้ระบบราชการนี้ ย่อมจะมีส่วนทำให้อาจารย์ และผู้บริหารมหาวิทยาลัย ถูกกล่อมเกลาคิดใจให้เป็นแบบเผด็จการ ซึ่งย่อมจะมีอิทธิพลถ่ายทอดไปยังนิสิตนักศึกษา โดยผ่านทางกระบวนการต่างๆ เช่น การออกระเบียบข้อบังคับนิสิตนักศึกษา และการสอน เป็นต้น แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น มีข้อน่าสังเกตว่า อาจารย์ และผู้บริหารซึ่งก็เป็นอาจารย์คนหนึ่ง เป็นที่นับถือและได้รับเกียรติอยู่ในฐานะปัญญาชนผู้รู้ เป็นปราชญ์ของสังคม กรณีจึงเป็นที่น่าสงสัยอยู่เช่นกันว่า อาจารย์ และผู้บริหารมหาวิทยาลัย จะอยู่ใต้อิทธิพลของระบบราชการ มากเช่นเดียวกับข้าราชการโดยทั่วๆ ไปหรือไม่ หรือกล่าวให้ชัดอีกนัยหนึ่งก็คือ อาจารย์ และผู้บริหาร จะมีวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นเช่นเดียวกับข้าราชการส่วนใหญ่โดยทั่วไป ซึ่งมีเหตุผลที่น่าเชื่อว่าเป็นแบบเผด็จการ หรือไม่เป็นแบบประชาธิปไตย หรือไม่อย่างไร

ฉะนั้น ต่อจากการวิจัยนี้ จึงน่าจะได้มีการวิจัยต่อไปว่า อายุของนิสิตนักศึกษา จะมีความสัมพันธ์หรือมีอิทธิพลต่อทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย รวมทั้งทัศนคติทางการเมืองแบบอื่นที่เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยของนิสิตนักศึกษา หรือไม่อย่างไร และวิจัยดูว่า ระบบข้าราชการจะเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลทำให้ อาจารย์ และผู้บริหารมหาวิทยาลัย มีวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นแบบเผด็จการ หรือไม่อย่างไร ซึ่งการวิจัยเกี่ยวกับกรณีหลังนี้ อาจกระทำได้โดยวิจัยเปรียบเทียบหาความสัมพันธ์ระหว่างนิสิตนักศึกษา หรืออาจารย์ รวมทั้งผู้บริหาร ที่อยู่ในมหาวิทยาลัยของรัฐ และเอกชน กับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย และหรือกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการ ว่าผลเป็นอย่างไร